

Marius SALA

Cantemir și limba română

Abstract

Dimitrie Cantemir was preoccupied to introduce in Romanian language many term of Latin origin. Most of them remained in the current use in a different form, others disappeared. It is interesting to observe that in his novel "Istoria ieroglifca" ("The Hieroglyphic History") there are only 74 Turk words. In addition to this, we cannot find any verb or adjective of Oriental provenience. Another important linguistic phenomenon is that the predicative verb is always situated at the end of the sentence in Cantemir's texts. This an Latin influence mediated by the humanists' understanding about classical rhetoric.

Keywords: Dimitrie Cantemir, "Istoria ieroglyphica" ("The Hieroglyphic History"), Latin influence, neologisms, words of Turk origin.

Prestigiul limbii latine, în Evul Mediu și în Renaștere, cu tentativele de imitare a modelului clasic, a avut un exponent și în Moldova, în persoana lui D. Cantemir.

Influența directă a limbii latine, în varianta ei medievală, asupra limbii române a fost semnalată sporadic încă din prima jumătate a secolului al XV-lea. Atestări foarte puțin numeroase sunt consemnate la sfârșitul secolului următor. Numărul termenilor împrumutați direct din latină crește la mijlocul secolului al XVII-lea, prezența lor fiind evidentă în prima jumătate a secolului următor prin opera lui D. Cantemir, umanistul român căruia i se datorează numeroase cuvinte împrumutate din latină.

Cei mai mulți termeni introduși de D. Cantemir sunt folosiți și astăzi (pentru economia expunerii îi voi cita numai pe cei de sub litera A): *academie, anale, anomalie, antarctic, apocrif, arhitect, aritmetică, armonie, astronom, axiomă*. Alte latinisme au astăzi forme diferite de cea propusă de D. Cantemir: *adagheu* „adagiu“, *ateist* „ateu“. În sfârșit, unele împrumuturi au dispărut: *agonă, arcubalista*.

Preocuparea lui D. Cantemir de a introduce cât mai multe cuvinte latine în limba română este evidentă și ea corespunde

„...într-o lume în care, în Europa, se vorbește de o „criză a identității europene”, occidentală, contrastând cu înflorirea unui nou număr de turisme în *Istoria hieroglifică*, principală sa lucrare beletristică pe care o analizăm aici, există numai 24 de cuvinte turcești. 14 între acestea, 13 au însă mențiunea că „le înnebunesc pe orientali”; deci sunt „neologisme inevitabile”, determinate de subiectul tratat; alte 31 sunt termeni populari ce descriu că

sideră că este rezultatul unei influențe turcești. Alta, exprimată relativ recent de Dragoș Moldoveanu, explică fenomenul ca un reflex al orientării umaniste a autorului. Topica inversă are la Cantemir valoare expresivă, spre deosebire de topica ascendentă neutră din greacă și din latină. Raportul dintre D. Cantemir și clasicism nu este direct, ci mediat de umaniști, care aveau o înțelegere particulară a formei clasice. Fraza franceză, arată J. Marouzeau (*Du latin au français*), a putut fi influențată uneori de latină: pe de o parte tendința spre concizia lapidară, pe de altă parte tendința spre abundența frazei prin imitarea procedeelelor retoricii vechi. Și în barocul spaniol sau italian, literatura clasică provoacă un fel de beție latinizantă. Așadar, inversiunile lui Cantemir păstrează funcția stilistică a textelor clasice reevaluată.¹